

سخاوت و آثار دنیوی و اخروی آن

محمدحسین حاج محمدی*

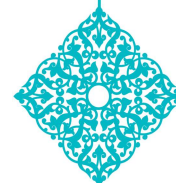
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۲۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۱۰

چکیده

بادانستن آثار سخاوت می توانیم زندگی فردی و اجتماعی را طبق احادیث رقم بزنیم. همواره میل و رغبت انسان به این صفت وجود دارد اما باید تحت تعلیم و تربیت معارف ناب نبوی و معصومین صلوات الله علیهم اجمعین قرار بگیرد تا بتواند این صفت را در وجود خود زنده کند تا بواسطه آن به سعادت دنیا و آخرت نایل گردد ، و این صفت یکی از صفاتیست که نه تنها خدا بر معصومینش بلکه بر تمامی انسان ها قرارداده تا بتوانند بواسطه آن به کمال خود نزدیک شوند، لذا در این مقاله، آثار سخاوت به سه دسته شده است: ۱. مادی دنیوی مانند اجل را تاخیر انداختن، روزی را زیاد کردن ، نیکو رفتاری و... ۲. معنوی مانند ستون دین بودن ، از هوای نفس گذشتن. ۳. اخروی مانند طیبیتش از خاک پاک است. دانستن این صفت و به تبع عمل کردن به آن باعث سعادت انسان در دو دنیا می شود.

کلیدواژگان: سخاوت، آثار دنیوی، بذل.

مقدمه

بدون تردید یکی از راه‌های که می‌شود به مسیر خدا نزدیک شد وهم در دنیا پیمان وهم آخرت‌مان تاثیر می‌گذارد سخاوت است اما عدم آگاهی مرد نسبت به آثار این صفت نیک سبب شده از این صفت روی گردان بوده و به تبع آن از این آثار دنیوی و اخروی، مادی و معنوی سخاوت محروم گردند از این رو مقاله پیش رو در مقام پاسخ به این سوال است که آثار سخاوت در آیات و روایات چیست؟

بادانستن آثار سخاوت می‌توانیم یک جامعه خوب، نه تنها جامعه بلکه زندگی فردی و خانوادگی هم طبق احادیث شود. با ندانستن این صفت راسخ یک فرد نمی‌تواند به سرانجام یک زندگی درست برسد و در یک جامعه مورد ارزش و اهمیت قرار نمی‌گیرد.

پیشینه تحقیق

در کتاب معراج السعاده ملا نراقی بحث سخاوت را می‌آورند و اما در این مقاله در مورد آثار سخاوت صحبت می‌کنیم و تخصصی مورد تحقیق قرار می‌گیرد.

در اصول کافی هم هرچه روایت در بحث سخاوت است بیان شده ولی مقاله پیش رو به صورت دسته بندی ذکر می‌کنیم.

یا مثلا در مصباح الشریع که تمام مباحث را بیان می‌کند ولی به صورت عربی است «برای مردم عامی که زبان عربی کار نکرده است مشکل است» ولی این مقاله به صورت فارسی است « که برای عام راحت است »

تحف العقول ذکر تمام احادیث بحث سخاوت را نقل می‌کند بدون هیچ سرتیتری اما در مقاله روبه روی اولامعنا لغوی و اصطلاحی دوما تعریف سخاوت از زبان پاک معصومین علیهم السلام بیان شده است.

معنای لغوی و اصطلاحی سخاوت

در اسلام به بخشندگی سخاوت گفته می‌شود.

سخاوت در لغت از ماده سخو به معنی جود و بخشش بوده است.

و سخاوت از ماده سخی به معنی بخشنده است (ابن منظور، لسان العرب، ۱۴۱۴ق: ج ۱۴،

ص ۲۱۳).

در اصطلاح دینی به ملکه بذل مال به مستحق، بدون در خواست سائل، به میزان شایسته گفته می شود (طریحی، مجمع البحرین، ۱۳۷۵: ج ۱، ص ۲۱۵).

در المصباح المنیر: السخاء بالمد، الجود والکرم؛ سخا به معنای جود و کرم آمده است. تعریف معصومین (ع) از سخاوت
امام صادق علیه السلام می فرمایند: السخاء من اخلاق الانبیاء وهو عماد الایمان ولایکون مومن
إلا سخیا»

سخاوت از اخلاق پیامبران و ستون ایمان است و هیچ مومنی نیست مگر اینکه صاحب سخاوت است.

رسول گرامی اسلام فرمودند: السخاء خلق الله الأعظم سخاوت صفت بزرگ خداست. امام صادق علیه السلام فرمود و اما سخاوت عبارت است از اینکه انسان چیزی را از راه مشروع آن بدست آورد و آن را در جای خود مصرف کند (مجلسی (ره) گوید: یعنی تو این گونه نیستی بلکه اموال را از مردم میگیری و در راه تحصیل خلافت نامشروع خرج میکنی) (کلینی، الروضة من الکافی، ۱۳۶۴: ج ۲، ص: ۲۱۳).

امام صادق علیه السلام بفرستاده او فرمود:

سخاوت معنی سخاوت اینست که مالی را از راه مشروع آن بگیری و آن را بجای مقرر آن بمصرف رساند.

سخاوت چیست؟ بخشش در رفاه و تنگدستی. سخاوت است در حق (ابن شعبه، تحف العقول، ۱۳۸۲: ص: ۳۵۱)

برای اینکه انسان بتواند به ملکه سخاوت برسد باید اول در فکر خود روی ان کار کند فکر بذل و بخشش را دائما در ذهن خود بیاورد و بعد از مدتی اراده انجام سخاوت را داشته باشد و بعد از مدتی اقدام به انجام ان فکر و اراده کند اگر این کار را مدتی تکرار و تمرین کند به صفت سخاوت به لطف و عنایت خداوند خواهد رسید.

امام علی علیه السلام در حکمت ۵۳ نهج البلاغه فرمودند: السخاء ما کان ابتداء فاما ما کان عن مسأله فحیاء و تذمم»

حضرت می‌فرمایند: سخاوت هنگامی است که بخشش بدون سوال بود و پس از سوال یا از شرم است و یا از بده‌گویی مردم.

حضرت در این روایت نورانی به نکته‌ای بسیار ظریف و دقیق اشاره می‌کنند که سخاوت آن است که بدون درخواست و خواهش طرف مقابل باشد و اما اگر در مقابل تقاضا و درخواست قرار بگیرد یا از روی حیاست آن بخشش یا برای فرار از مذمت. اگر کسی درخواستی که از او می‌شود بخاطر ابروی خود بذل و بخشش کند نمی‌توان به این سخاوت گفت چون بخشش به عوض آبرو است، یا به این جهت طرف بذل مال میکند که اگر نکند مورد نکوهش و سرزنش مردم قرار می‌گیرد به این خاطر بذل مال می‌کند.

آثار مادی دنیوی سخاوت

اجل را تأخیر اندازد.

روزی را زیاد کند

نفس را پاکیزه می‌کند

امام صادق علیه السلام فرمود: با سخاوت و نفس را پاکیزه و روزی را زیاد کند و اجل را تأخیر اندازد. (کلینی، أصول الکافی، ۱۳۶۹: ج ۳، ص: ۲۲۲) و اهل زمین‌ها هم دوست دارند. سخی را اهل آسمان‌ها دوست می‌دارند. و اهل زمین‌ها هم دوست دارند. و طینت او از خاک پاک سرشته شده. و اب چشم او از اب کوثر خلق شده. (نراقی، معراج السعاده، ۱۳۹۸: ص ۳۴۰)

بزرگ شدن {مَنْ جَادَ سَادَ}

چنانچه که حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام فرمودند: {مَنْ جَادَ سَادَ} یعنی هر که جود ورزید بزرگ گردید (نراقی، معراج السعاده، ۱۳۹۸: ص ۳۳۹)

انسانی که اقدام به بخشش وجود میکند، بدل مال می‌کند درحقیقت دارد با این کار آن انسانیت خود را آبیاری میکند و پررنگ، به همین جهت است که هر انسانی که جود و بخشش او را می‌بیند در اصل آن انسانیت او را که آبیاری و بزرگ کرده است را می‌بیند.

خلق را نیکو کند

امام جعفر صادق علیه السلام فرمودند: إن الله تبارك وتعالى رضى لكم الاسلام دیناً فاحسنوا صحبته بالسخاء وحسن الخلق. حق تعالی دین اسلام را برای شما شیعیان پسندیده است، پس با سخاوت و حسن خلق، با آن نیکو مصاحبت نمایید.

هر انسانی که صاحب صفت سخاوت وجود می شود بواسطه عمل به این صفت یک احساس رضایتی در درون خود، از خودش دارد و همین احساس خشنودی منجر به خلق نیکو و رفتار حسنه از اومی شود

نیکو معاشرت کردن

امام صادق علیه السلام فرمود. خدای عز و جل اسلام را دین شما پسندید، پس بسبب سخاوت و خلق نیکو با آن نیکو معاشرت کنید. (کلینی، أصول الکافی، ۱۳۶۹: ج ۳، ص: ۹۴) انسان بواسطه سخاوت یک احساس آرامش درونی از خود پیدا میکند همین سبب می شود که که با اطرافیان که به بهترین حالت معاشرت داشته باشد.

نیک رفتاری

سخاوت مند نیک رفتار در حفاظت و حمایت خداست. (ابن شعبه، تحف العقول، ۱۳۸۲:

ص: ۷۵۳)

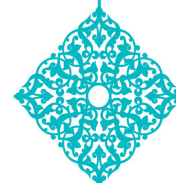
زیرکی است

مصیبتها میان خلق مساوی قسمت شده (هر چند گوناگون است و غالباً از مصیبت دیگران بیخبرند و یا مصیبت خود را بزرگتر می شمارند و حدیث آنگاه روشنتر می شود که مصائب معنوی نیز در نظر باشد)، تا در توبه باز است برای گناه نومید مشو، هدایت در مخالفت شهوتهاست، پایان آرزوها مرگ است، نگاه به بخیل سنگدلی آرد، نگاه به احمق چشم را تیره سازد، سخاوت زیرکی است. (ابن شعبه، تحف العقول، ۱۳۸۲: متن؛ ص ۳۳۳)

موفقیت

آن که عقل ندارد اصلاح نشود، آن که علم ندارد درک ندارد. آن که فهم دارد بزودی اصالت یابد، هر که بردبار باشد پیروز شود، علم سپر است، راستی عزت است، جهل ذلت است، فهم بزرگواری است، سخاوت موفقیت است. (ابن شعبه، تحف العقول، ۱۳۸۲: ص ۵۷۱)

آقایی کردن

مفضل بن عمر، گوید از حضرت صادق (ع) پرسیدم: حسب (مفاخر خانوادگی) به چیست؟ فرمود: به مال. گفتم: کرم به چیست؟ فرمود: به تقوا. عرض کردم: سیادت و آقائی به چیست؟ فرمود: به سخاوت (کلینی، أصول الکافی، ۱۳۶۹: ج ۳۴، ص ۳۰۷)

بهترین مردها

جابر بن عبد الله گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: نمی خواهید بهترین مردان شما را بشما بگویم؟ عرض کردیم: چرا، ای رسول خدا. فرمود: برخی از بهترین مردان شما، دست باز با سخاوت هستند. (کلینی، أصول الکافی، ۱۳۶۹: ج ۲، ص ۵۷)

چون بواسطه این صفت است که یک مرد میتواند به خانواده و اقوام و جامعه خود نفع برساند و باعث رشد خود و اطرافیان شود. مردی که دارای صفت سخاوت است هم نفع به خود می رساند و هم به دیگران برعکس مردی که بخیل است که باعث اذیت خود و خانواده و اقوام و جامعه می شود.

اثر معنوی سخاوت

گنجهکار بهتر است از بخیل

جوان سخی گنکار در نظر خدا محبوب تر است از پیر عابد بخیل (مجلسی، بحار الانوار، بی تا: ج ۳۴، ص ۳۰۷)

امام صادق علیه السلام فرمودند: شاب سخی مرهق فی الذنوب أحب إلی الله عزوجل من شیخ عابد بخیل

جوان بخشنده آلوده به گناه، نزد خداوند محبوبتر از پیر مرد عابد خسیس است.

شاید سخاوت این جوان گنکار باعث شود که او نجات پیدا کند چون سخاوت از صفات باطنی دین است وقتی کسی به باطن دین برسد ظاهر هم میتواند درست کند. اما آن شخصی که سالها عبادت کرده و گرفتار ظاهر شده چطور میتواند به خداوند نزدیک شود. در زمان اقا رسول الله وقتی در یکی از جنگها اسیر گرفتند اسلام بر آنها عرضه شد و قبول نکردند قرار شد که کشته شوند ولی ندا آمد که یک نفر از آنها بخشیده شد وقتی علت آن را پرسیدند: جواب آمد چون این شخص در بین خانواده و عشیره خود بخشنده و سخاوتمند بودند به همین خاطر بخشیده شد.

سخاوت از اخلاق پیغمبرانست

امام صادق علیه السلام فرمود: خدای عز و جل پیغمبرانش را بمکارم اخلاق اختصاص داد. سپس آنها را ده چیز شمرد: یقین و سخاوت و..... (کلینی، أصول الکافی، ۱۳۶۹: ج ۳، ص:

(۹۳)

آن ستون ایمان است.

کسی که ایمان در دل او بر قرار شد؛ ناچار صفت سخاوت را نیز خواهد داشت
حضرت صادق (ع) فرمود: سخاوت از اخلاق پیغمبرانست. و آن ستون ایمانست، زیرا
کسی که ایمان در دل او بر قرار شد؛ ناچار صفت سخاوت را نیز خواهد داشت. (مصباح
الشریعة، ۱۴۰۰ق: ۲۲۰)

خداوند عالم، مباحث می کند ملائک را به کسی که اطعام مردم می دهد (نراقی، معراج
السعاده، ۱۳۹۸: ص ۳۴۰)

بهشت خانه اهل سخاوت است

بهشت خانه اهل سخاوت است (نراقی، معراج السعاده، ۱۳۹۸: ص ۳۳۹)

سخاوت دوستی شما را با اسلام محکم و پایدار میکند.

از هوای نفس گذشتن است

کرم مرد در پرهیزکاری و تقوی است چه کرم بمعنی ارجمندی باشد چه به معنی سخاوت
زیرا در تقوی از خود و از هوای نفس گذشتن است که از گذشت مالی بسیار پر اهمیت تر
است. (کلینی، الروضة من الکافی، ۱۳۶۴: ج ۱، ص: ۱۴۶)

نشانه های شیعه

پسر جنذب! شیعه ما را با نشانه هائی چند باید شناخت: سخاوت (ابن شعبه، تحف العقول،

۱۳۸۲: ص ۴۸۵)

هر جامعه ای و هرملتی دارای نشانه ها و علامت هایی است که بواسطه آن می توان پی به
ارزش و اهداف آن جامعه برد، یکی از آن علامت های بسیار مهم که میتوان شیعه را بواسطه
آن شناخت، صفت سخاوت و بذل و بخشش مال و جان در راه خداوند است.

آثار اخروی سخاوت

درخت سخاوت

حضرت پیغمبر: سخاوت درختی است از درخت های بهشت، که شاخه های خود را بر زمین اویخته است. (نراقی، معراج السعاده، ۱۳۹۸ ص ۳۴۰)

از خاک پاک سرشته شده

واب چشم او از اب کوثر خلق شده.

و طینت او از خاک پاک سرشته شده. واب چشم او از اب کوثر خلق شده (همان)

یکی از اخلاق بارز امام علی علیه السلام

پشتیبان این پیغمبر است، آن حضرت را در هر کم و زیادی یاری میکند علی علیه السلام برای دشمنان پیغمبر صلی الله علیه و آله چون شمشیر آن حضرت است، علی چون دری است برای دوستان رسول الله که از آن وارد شوند، علی در جهاد خود کفار را میزند یک نوع زدن مخصوصی، علی عهد و پیمان شکنان و منافقین را میراند یک نوع راندنی، علی مشقتها را از پیغمبر خود دور مینماید، ظلمت و تاریکیهای سختیها بوسیله علی علیه السلام (تبدیل) بنورانیت خواهد شد، از لحاظ مهربانی از همه نزدیکتر، از جهت قرابت نزدیکتر، از لحاظ سخاوت از همه بخشنده تر، جوانمردی او از همه بیشتر است. (مسعودی، ترجمه اثبات الوصیة؛ ۱۳۶۴:

ص ۲۵۱)

به دوزخ نمی رود

چرا که تنگ نظر به بهشت و سخاوت ورز به دوزخ در نیابد. در روز قیامت عده ای از مردم سخی را می آورند که سخاوت آنها اصلا فایده ای برای آنها ندارد به جهت اینکه سخاوت می کردند برای اینکه دیگران به آنها بگویند که چه انسانهای سخی ای هستند.

سخی را اهل آسمان ها دوست می دارند اگر به خاطر خداوند بخشش و بذل مال داشته باشند.

سخی را اهل آسمان ها دوست می دارند. و اهل زمین ها هم دوست دارند. و طینت او از خاک پاک سرشته شده. واب چشم او از اب کوثر خلق شده (نراقی، معراج السعاده، ۱۳۹۸:

ص ۳۴۰)

صفت سخاوت و دیگر صفات دیگر را خداوند برای این قرار داد تا انسان بواسطه عمل کردن به این صفات مثل سخی بودن بتواند هم در دنیا باعث آرامش خود شود و هم به دیگران خدمتی برساند و هم در آخرت به درجات عالی نایل گردد اما متأسفانه انسان بواسطه ی دوری از معارف ناب اسلام و غرق شدن در اعتباریات چنان غرق در دنیا شده است و بدنبال مال اندوژی و فخر فروشی افتاده است که کلاً از این معارف و عمل به این صفات حسنه به دور مانده است.

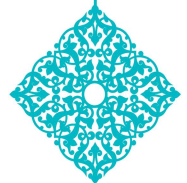
اسلام آمد تا با آموزش چنین صفاتی به انسان بفهماند که راه نجات تو در دل کنندن و بخشش مال به دیگران است نه جمع آوری مال که از نزدیک ترین افراد خود هم بذل کردن مال را دریغ میکنی و عمری را به دنبال جمع کردن مال و ثروت می گذرانی و در آخر دست خالی و گریان و خسران زده دنیا را ترک میکنی در صورتی که می توانستی با فهم دین و عمل به آن که یک مورد آن سخاوت است به سعادت خود دست یابی. در حالی که دیگران آمدن با همان مالی که تو عمری تلاش کردی و شب و روز وقت گذاشتی تا جمع کنی، آمدند همان مال را بذل و بخشش کردن و بواسطه مال تو به سعادت می رسند در حالی که خودت می توانستی با مال خود به کمال و سعادت خود برسی.

آفت سخاوت

یا علی: آفت سخن دروغ است و آفت علم فراموشی است و آفت عبادت سستی است و آفت سخاوت منت است و آفت شجاعت ستم است. (ابن شعبه، تحف العقول، ۱۳۸۲: ص: ۱۵)

خداوند در قرآن در سوره ی بقره ایه ی ۲۶۴ فرموده است: یا ایها الذین امنوا لاتبطلوا صدقاتکم بالمن والاذی کالذی ینفق ماله رثاء الناس ولایومن بالله والیوم الاخره فمثله کمثل صفوان علیه تراب فاصابه وابل فترکه صلدا لایقدرون علی شیء مما کسبوا والله لایهدی القوم الکافرین.

«ای مومنان صدقات خود را منت گذاشتن و ازار باطل نکنید همانند کسی که مالش را برای نمایش دادن به مردمانفاق میکند و به خداوند و روز بازپسینایمان ندارد. اری، داستان او مثل

سنگی است که بر روی آن غباری باشد و دانه ای در آن کاشته شود و باران سنگینی بر آن سنگ
ببارد و غبارهای آن نیز شسته شود و نتوان از آن هیچ حاصلی بدست آورد.

منت گذاشتن و اذیت کردن دو خطر مهمی است که اجر صدقات را از بین می برد.

آیه ۲۹ سوره اسراء «ولاتجعل یدک مغلوله الی عنقک ولاتبسطها کل البسط فتقعد ملوما
محسورا»

سبب نزول آیه چنین بوده که رسول الله صلی الله علیه و اله وسلم هیچ وقت سائلی را بدون
بخشش رد نمی کرد تا اینکه زنی نزد پیامبر کس فرستاد و درخواست چیزی نمود. رسول خدا
صلی الله علیه و آله هیچ چیز نداشت که به او بدهد لذا فرمود: چیزی ندارم زن پیام فرستاد که
پیراهن تن خود را به من بده. پیامبر پیراهن خود را برای او فرستاد. در همان حال جبرئیل
آمد و این آیه را آورد، نخست او را از بخل و امساک از بخشش نهی نمود و سپس او را از بذل
و بخشش بی حد منع کرد.

صفت سخاوت بسیار عالی است در صورتی که نه جنبه ی افراط در آن باشد نه جنبه تفریط،
بلکه راه میانه و اعتدال داشته باشد. اگر در جای خود مصرف و استفاده نشود حکم بخل
و اسراف را دارد و اگر بیش از حد بذل و بخشش شود حکم تبذیر و نفله کردن مال را دارد. از آفت
های دیگر سخاوت این است که عده ای از افراد از این حربه استفاده میکنند و مردمی که
قلوب و ایمانی ضعیف دارند در تحت امیال و خواسته های شیطانی خود قرار میدهند مثلا با
بدل مال و بخشش فراوان صید قلوب ضعیفه میکنند و هر جا که می خواهند مردم ناآگاه
را میکشانند تا بوسیله مردم به اهداف شوم خود برسند که در تاریخ از این نمونه ها فراوان به
چشم می خورد.

نتیجه گیری

با توجه به مطالب بیان شده میتوان اثار سخاوت در آیات و روایات چیست را به چند دسته

تقسیم کرد:

۱. معنای لغوی و اصطلاحی سخاوت

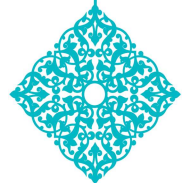
۲. آثار معنوی دنیوی سخاوت اعم از برکت رزق ، اجرا تاخیر می اندازد، روزی را زیاد کند، نفس را پاکیزه می کند ، خلق را نیکو کند، بزرگ شدن (مَنْ جَادَ سَادَ)، اهل زمین دوستش دارند، نیکو

معاشرت کردن، نیک رفتاری، زیرکی است، موفقیت، اقبی کردن، کامیابی است.

۳. آثار معنوی سخاوت اعم از اهل آسمان ها دوستش دارند، ستون ایمان است، گنجهکار بهتر است از بخیل ، سخاوت از اخلاق پیغمبرانست، آن ستون ایمانست، کسی که ایمان در دل او برقرار شد؛ ناچار صفت سخاوت را نیز خواهد داشت، خداوند عالم، مباحثات می کند ملائک را به کسی که اطعام مردم می دهد ، بهشت خانه اهل سخاوت است ، سخاوت دوستی شما را با اسلام محکم و پایدار میکند، از هوای نفس گذشتن است، نشانه های شیعه.

۴. آثار اخروی دنیا از خاک پاک سرشته شدن ، اب چشمش از اب کوثر است، درخت سخاوت، از خاک پاک سرشته شده، و اب چشم او از اب کوثر خلق شده، یکی از اخلاق بارز امام علی علیه السلام، به دوزخ نمی رود، سخی را اهل آسمان ها دوست می دارند.

۵. افت سخاوت: بخل افت سخاوت است ، منت نهادن.

فهرست منابع

* نهج البلاغه

۱. ابن شعبه، حسن بن علی، «تحف العقول»، ج ۱، ناشر مؤسسه امیر کبیر، تهران، ۱۳۸۲.
۲. ابن منظور، محمد بن مکرم بن علی، ابوالفضل، «لسان العرب»، ناشر دارصادر، چ ۳، بیروت، ۱۴۱۴ق.
۳. أحمد بن محمد بن علی، الفیومی، «المصباح المنیر»، ناشر دارالحدیث، چ ۱، القاهره، ۲۰۰۳م.
۴. طریحی، فخرالدین بن محمد علی، «مجمع البحرین»، ناشر مکتبه المرتضویه، چ ۳، تهران، ۱۳۷۵.
۵. کلینی، محمد بن یعقوب، «الروضة من الکافی»، انتشارات علمیه اسلامی، چ ۱، تهران، ۱۳۶۴.
۶. کلینی، محمد بن یعقوب، «أصول الکافی»، ناشر کتاب فروشی علمیه اسلامی، چ ۱، تهران، ۱۳۶۹.
۷. مسعودی، علی بن حسین، «إثبات الوصیة»، ج ۱، ناشر اسلامی، چاپ دوم، تهران، ۱۳۶۲.
۸. منسوب به جعفر بن محمد علیه السلام، «مصباح الشریعة»، ج ۱، ناشر اعلمی، بیروت، ۱۴۰۰ق.
۹. نراقی، احمد بن محمد مهدی، «معراج السعاده»، ناشر پیام مقدس، چ ۳، قم، ۱۳۹۸.

